

ПРИЧИНИ ПРАВОВОГО НІГІЛІЗМУ В УКРАЇНІ

Проблема правового нігілізму, неповаги до права була актуальною від моменту зародження юридичних інституцій у нашій країні і залишається такою в даний час. У різні історичні періоди їй приділяли увагу вчені і практики, письменники і поети, державні діячі. Між тим, у зв'язку з динамічними змінами в сучасному суспільстві спостерігається все більший вияв байдужості та неповаги в суспільстві.

Правовий нігілізм — це деформаційний стан правосвідомості особи, групи, суспільства, який характеризується усвідомленим ігноруванням вимог закону, цінності права, зневажливим ставленням до правових принципів і традицій, однак виключає злочинний намір. Ігнорування закону зі злочинною метою — самостійна форма деформації правосвідомості. Разом з тим правовий нігілізм породжує правопорушення, у тому числі кримінального характеру. [1, с.15].

Сьогодні більш чітко спостерігається ситуація, коли закони відверто ігноруються, порушуються, не виконуються, втрачено цінність та повагу до нього. Досить часто, на побутовому рівні, у пересічного громадянина з'являється негатив та відчуття незахищеності при зустрічі з правовими реаліями. Так, якщо «юридичний шлях» приводить людину в державний орган і вона нашоухується там на бюрократичні процедури та безпідставні відмови; якщо засоби масової інформації спочатку розповідають про досягнення та перспективи нового закону, а потім про те, що він викривлюється і препарується; якщо громадянин звертається до суду за захистом свого дійсного або припустимого ним права і йому говорять, що судовому захисту таке право не підлягає, то саме ці «якщо», а їх перелік можна продовжувати досить довго, і є тим середовищем, яке щоденно і повсюдно відтворює юридично-нігілістичні упередження [2, с.24].

Як прояв правового нігілізму можна розглядати нестабільність національного законодавства, часті, нерідко безсистемні та хаотичні зміни до нього, невміння чи небажання спрогнозувати можливі негативні наслідки законів, що приймаються. Фактично відсутня кваліфікована правова експертиза нових актів. Дуже часто це призводить до того, що закони та підзаконні акти в процесі їх реалізації дають результат, протилежний від того, на який розраховував законодавець.

Доцільно було б зазначити, що формою прояву правового нігілізму є порушення прав людини, особливо таких, як право на життя, честь, гідність, власність, безпеку, здоров'я, соціальні права, що пов'язані із забезпеченням гідного людини рівня життя [2, с.23].

Сучасне правове буття українського суспільства відзначається двома протилежними тенденціями: прагненням до стандартів демократичної, правової

держави, з одного боку, і низьким рівнем правової культури, процвітанням правового безкультур'я, крайнім проявом якого є правовий нігілізм, з іншого. Не викликає заперечень твердження, що останній є небезпечним соціальним явищем, яке може стати серйозною перешкодою на шляху соціально-економічних та державно-правових реформ. [3, с.26].

Правовий нігілізм суспільства безпосередньо є показником правового рівня держави, а в наш час це питання є дуже актуальним. Оскільки Україна знаходиться на шляху розвитку та удосконалення правової системи держави. Можна виділити наступні причини виникнення та прояву правового нігілізму в Україні:

1. Довготривале перебування українців та сучасної української території під абсолютною владою Російської Імперії, де багатовікова правова незабезпеченість суспільства, нерівність перед законом і судом, правовий цинізм уряду та інших вищих органів влади, погнання національної самобутності народу викарбували у людях неповагу до держави та закону, тобто сформувало корені сучасного українського нігілізму.

2. Включення України до складу СРСР, в середині якого паралельно із марксистсько-ленінською теорією на державному рівні обґрунтовувалися ідеї відмирання держави і права при соціалізмі (тим самим істотно принижувалася роль права), перевагу всесвітньої пролетарської революції над правами людини, котрими за «потреби держави» взагалі нівелювали, переваги постанов комуністичної партії над законами, вторинність права, його відображеної реальності, яка обслуговує первинні реальності — економіку і політику. Крім того, була накопичена величезна кількість нормативних актів, які або морально застаріли, або містили декларації та заклики, або не мали ясності і чіткості формулювань і суперечили один одному. Поширена порочна практика, відповідно до якої закон не діяв доти, доки він не обростав інструкціями або відомчими наказами, призвела до правової деградації суспільства, породила недовіру в закон, зневагу до нього. Встановлені державою правові норми не додержувалися державними органами, відомчими і посадовими особами, які прикривали порушення законності виправдувальними поясненнями типу «в інтересах народу», «для виконання плану» та ін., що спричинило відомчий правовий нігілізм, а часто і правовий цинізм з боку вищих посадових осіб держави, а правозастосовні та правоохоронні органи діяли відповідно до принципу пріоритету доцільності над правом і законом.

3. Україна є ще молодою, нещодавно сформованою державою, суспільство якої на даному етапі знаходиться на перехідному періоді між радянською державою, що нехтувала правами і свободами людини, ставила Закон та право в цілому на другий план, використовувала репресії та залякування та новим, сучасним суспільством, що будується на загальноєвропейських принципах свободи слова, поглядів, віросповідання, думки, дії та совісті, що у свою чергу викликає непорозуміння між різними поколіннями українців, що у своєму загальному ще не відійшли від періоду тоталітарного СРСР, але вже стали частиною періоду української незалежності та демократії.

4. Суттєвою сучасною причиною є невідповідність законодавства, його нестабільність і суперечливість, наявність «лазів», недоліків, «пробілів», суперечностей та неповне введення, а подекуди і відсутність понятійного апарату (законодавець не дає нам поняття реклами, цензури, різниці понять «проступок» та «правопорушення», тощо), а також слабкість механізму приведення в дію прийнятих законів, що в значній кількості є лише на папері (яскравим прикладом є наша Конституція, що вже у перших строках декларує Україну як правову державу, якою назвати Україну просто неможливо). Крім того, треба відмітити низьку якість нормативних актів, що видаються державними органами України.

5. Низька правова культура українського суспільства, що залежить від відповідності права вимогам справедливості та свободи, рівня правосвідомості громадян та посадових осіб, їх впевненості діяти відповідно до вимог правових приписів, рівня правотворчої та правореалізаційної культури, рівня якості роботи правоохоронних і правозастосовчих органів та посадових осіб, якості системи законодавства, рівню законності і правопорядку, правових знань, що охоплюють розуміння конкретних норм права, участі громадян в управлінні державою, стану законності і правопорядку, форм і методів правового регулювання, якості роботи правоохоронних органів.

6. Відсутність рівності перед законом, що дозволяє певним групам населення завдяки державним посадам або майновому стану уникати відповідальності за правопорушення, а інколи й дуже значні, отримувати незаслужені та незаконні привілеї, тощо [4].

Отже, діяльність держави в особі її державних органів повинна поступово, але систематично втілювати в життя зазначені та інші засоби для того, щоб створити в Україні таку ситуацію, коли добровільне виконання та дотримання норм права стане більш вигідним й ефективним ніж нехтування ними та ігнорування. Це й буде найбільшою гарантією існування України як правової демократичної та соціальної держави, як проголошено в Основному законі – Конституції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: [підручник] / О. Ф. Скакун. — [2-ге видання]. — К.: Алеута; КНТ; ЦУЛ, 2010. — 520 с.
2. Туманов В.А. О правовом нигилизме / В.А. Туманов // Советское государство и право. — 1989. — №10. — С. 20 – 27.
3. Тополь Ю.О. Правовий нігілізм: стан, детермінанти та можливі шляхи подолання // Вісник Хмельницького інституту управління і права. — 2004. — № 3 [Електронний ресурс].
4. Скакун О.Ф. Теорія права та держави: Підручник / Пер. з рос. — Х.: Консум, 2001, 2009. — 656 с.
5. Чернєй В.В. Подолання правового нігілізму – важлива умова розбудови правової держави : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.

юрид. наук : 12.00.01 «Філо- софія права» / В. В. Черней ; Нац. акад. внутр. справ України. - К., 1999. -16 с.